

Jak poruszyć wszystkie budynki. Wprowadzenie

Teoria Aktora–Sieci (ANT) pojawiała się w Avancie kilkakrotnie, w tym dwa razy w przekładach tekstów autorstwa ważnego współtwórcy tej koncepcji, Bruno Latoura, oraz jako ważna część całego numeru czasopisma (Latour, 2012; Latour, 2013; Afeltowicz i in., 2013). Nie ma więc potrzeby tworzyć tutaj kolejne ogólne wprowadzenie, toteż odsyłamy do tamtych publikacji. Chciałbym natomiast zachęcić czytelników do bardziej zdystansowanego, krytycznego ujęcia możliwości aplikacyjnych ANT. W odróżnieniu od dość już klasycznych prac Latoura z roku 1991 i 1986 z wcześniejszych numerów Avantu, tutaj prezentujemy teksty z 2008: „Dajcie mi rewolwer, a poruszę wszystkie budynki. Architektura z punktu widzenia Teorii Aktora-Sieci (ANT)” autorstwa Latoura i Albeny Yanevej oraz „Jak budynki nas «zaskakują»: renowacja Alte Aula w Wiedniu” autorstwa samej Yanevej.

Pierwszy tekst jest dość krótki, dostarcza czegoś w rodzaju szkicu konstruowanego narzędzia teoretycznego. Autorzy, próbując oddać sedno teorii wymarzonej dla badań nad architekturą, zgrabnie posłużyli się analogią do fotorewolweru Mareya: urządzenia, które umożliwiało uchwycenie i ukazanie płynego ruchu (na przykład ptaka w locie) za pomocą serii stopklatek. W wypadku narzędzia opartego na Teorii Aktora–Sieci działanie byłoby nieco odmienne: statyczny obraz budynku miałby zostać zamieniony w serię stopklatek, które ostatecznie ukazałyby każdy budynek jako dynamiczny projekt. Przy czym ujęcie takie, mające na celu ukazanie „lotu” i oporu i sprawczości obiektów architektonicznych, zrywałoby między innymi z ich wizualizowaniem w przestrzeni euklidesowej, jak i z „obezwładniającym” je kontekstem. Sposób, w jaki powinno się postrzegać rzecz zwaną budynkiem, Latour i Yaneva efektownie ilustrują poprzez sięgnięcie do etymologii słowa *thing*: w jej świetle budynek to również zgromadzenie sprzecznych postulatów.

Jednak dopiero drugi tekst, autorstwa Yanevej, daje pewne pojęcie o możliwościach aplikacji Teorii Aktora-Sieci w badaniach socjologicznych nad architekturą, umieszczenia jej w perspektywie badań nad nauką i techniką (STS). Yaneva, specjalistka w dziedzinie teorii architektury, ale i w etnografii projektowania architektonicznego, podjęła się prześledzenia przebiegu renowacji *Alte Aula*, XVII-wiecznego budynku uniwersyteckiego w Wiedniu. Autorka wciela tutaj w studium przypadku ANT-ową koncepcję sprawczości budynku, nieustabilizowanego bytu, który swoimi „wrażeniami sprzeciwu” doprowadził do działań negocjacyjnych wobec niego ze strony architektów, budowniczych i klientów.

Na ile oba prezentowane teksty dowodzą żywotności i uniwersalności ANT? Jakiś czas temu z Łukaszem Afeltowiczem komentowaliśmy jeden z tekstów Latoura jako dobrą pomoc dydaktyczną, przydatną podczas zajęć osławających studentów z tą teorią w zakresie innym niż badania nad nauką (Afeltowicz, Wachowski, 2013). Tutaj natomiast podejmem się roli „adwokata diabła”. Moim zdaniem, warto rozdzielić zwolenników czy teoretyków Teorii Aktora–Sieci i pozostałe grupy czytelników, którym oferuje się ujęcie nietypowe na gruncie szeroko rozumianych badań nad architekturą. Podczas gdy ci pierwsi mogą być w różnym stopniu usatysfakcjonowani efektami wykorzystania tej perspektywy w nowej dziedzinie, ci drudzy mogą postawić pytanie o zysk i koszty takich aplikacji. Czy oferowana przez ANT ontologia nie jest zbyt dużym obciążeniem dla rekonceptualizacji tych badań? Czy jej specyficzna terminologia w istocie jest niezastąpiona, a więc czy nie ma możliwości wydobycia na światło dzienne pożądaných aspektów relacji budynek–negocjatorzy bez upodmiotawiania go, przydawania sprawstwa? Wreszcie – co tak naprawdę wyjaśnia czy pomaga wyjaśniać ANT w badaniach nad architekturą? Na pewno są to pytania na wyrost prowokacyjne, ponieważ wychodzą naprzeciw sytuacji analogicznej do tej, którą opisuje autorka: „Dopóki nie dojdzie do stabilizacji, budynki mogą wprowadzić wiele zamieszania w starania architektów i klientów” (Yaneva, 2018, s. 47).

Witold Wachowski

Bibliografia

- Afeltowicz, A., Alač, M., Derra, A., Nowakowski, P., Wachowski, W. (red.). (2013). *STS spotyka CS / STS meets CS*. *Avant*, 4(1).
- Afeltowicz, Ł., Wachowski, W. (2013). Posłuszne klucze, chodliwe aparaty. *Avant*, 4(1), 13–16. <https://doi.org/10.12849/40102013.0106.0001>
- Latour, B. (2012). Wizualizacja i poznanie: zrysowywanie rzeczy razem. (A. Derra, M. Frąckowiak, tłum.). *Avant*, 3(T), 207–257.
- Latour, B. (2013). Technologia jako utrwalone społeczeństwo. (Ł. Afeltowicz, tłum.). *Avant*, 4(1), 17–48. <https://doi.org/10.12849/40102013.0106.0002>
- Latour, B., Yaneva, A. (2018). Dajcie mi rewolwer, a poruszę wszystkie budynki. Architektura z punktu widzenia Teorii Aktora-Sieci. (E. Bińczyk, J. Gużyński, tłum.). *Avant*, 9(3), 17–26. <https://doi.org/10.26913/avant.2018.03.01>
- Yaneva, A. (2018). Jak budynki nas zaskakują: renowacja Alte Aula w Wiedniu. (E. Bińczyk, K. Tarkowski, tłum.). *Avant*, 9(3), 27–50. <https://doi.org/10.26913/avant.2018.03.02>